

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen bij het ministerieel besluit tot voorlopige bescherming als archeologische site van een Romeinse vicus op het plateau 'De Kommel' in Dilsen-Stokkem (Dilsen)

Provincie: Limburg

Gemeente: Dilsen-Stokkem, 1ste afdeling, sectie A

Objectnummer: 4.04/72041/101.1

Dossiernummer: 4.001/72041/102.1

Omschrijving:

Een Romeinse vicus op het plateau 'De Kommel', Haagdoorn zonder nummer.

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, 25 OKT. 2018

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS

1. Adviezen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 3 juli 2018.

Het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek liet op 5 juli 2018 weten dat men in het dossier geen natuurwaarden ziet waarover men advies kan geven.

Aangezien er geen advies werd uitgebracht is het advies gunstig in uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet.

Het Agentschap Natuur & Bos liet op 31 juli weten dat de bestaande natuurwaarden niet worden geschaad.

Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 3 juli 2018.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 3 juli 2018.

Het departement Landbouw en visserij bracht op 24/07/2018 een voorwaardelijk gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Art. 3

In art. 3 van het MB tot voorlopige bescherming van deze archeologische site staat dat de belangrijkste bedreigingen waaraan deze archeologische site kan worden blootgesteld, bodemingrepen en erosie zijn. In art. 3 staat ook het volgende vermeld:

"Vooral landbouwactiviteiten vormen een bedreiging, zowel voor landschappelijke als archeologische erosie. Diep bewerkte grond is immers gevoelig voor erosie. Aangezien de archeologische overblijfselen zich dicht onder het maaiveld kunnen bevinden, wordt aanbevolen alle werkzaamheden met een ingreep in de bodem zoveel mogelijk te vermijden, in het bijzonder diepploegen. Een mogelijke piste is die van alternatieve akkerbouw zoals ecologisch ploegen of niet kerende grondbewerking."

Het Dept. Landbouw en Visserij gaat ervan uit dat gangbare landbouwwerkzaamheden, zoals ploegen (tot 30 cm diep) en het gewone diepploegen (tot 35 cm diep) mogelijk blijven na de bescherming als archeologische site. Het feit dat het gebied al jaren effectief in akkerbouwgebruik is, betekent in de praktijk dat men er kan van uitgaan dat de bovenste teeltlaag al meermaals werd omgewoeld en dus aanwezige archeologie reeds verstoord werd in het verleden. Het gaat hier immers om een landbouwgebied, dat door de Vlaamse Regering werd herbevestigd als agrarisch gebied (HAG). De Vlaamse Regering heeft via de

omzendbrieven HAG (omzendbrieven RO 2005/01 en RO/2010/01) duidelijk het ruimtelijk beleid aangegeven dat ze in deze gebieden wenst te voeren, zijnde het behoud van de agrarische functie zoals ze vastgelegd is in de plannen van aanleg en de ruimtelijke uitvoeringsplannen. In deze herbevestigde agrarische gebieden kunnen dan ook geen bijkomende beperkingen aan landbouw opgelegd worden. Moest dit wel het geval zijn, dienen hier billijke schadevergoedingen voor betrokken landbouwers tegenover te staan. Het Dept. Landbouw en Visserij adviseert dan ook om zoveel mogelijk via een stimulerend beleid en op vrijwillige basis te komen tot bvb. een niet kerende grondbewerking op deze archeologische site. Deze vorm van grondbewerking kan niet verplicht opgelegd worden aan landbouwers binnen dit herbevestigd agrarisch gebied.

Het Dept. Landbouw en Visserij stelt dan ook voor om art. 3 aan te passen als volgt:

"Vooraf diep bewerkte grond vormt een bedreiging, zowel voor landschappelijke als archeologische erosie. Diep bewerkte grond is immers gevoelig voor erosie. Aangezien de archeologische overblijfselen zich dicht onder het maaiveld kunnen bevinden wordt aanbevolen alle werkzaamheden met een zeer diepe ingreep in de bodem (dieper dan 35 cm) zoveel mogelijk te vermijden. Een mogelijke piste is die van alternatieve akkerbouw zoals ecologisch ploegen of niet kerende grondbewerking."

In art. 3 staat verder ook: "Het machinaal uitgraven van maïssilo's in de beschermde site dient absoluut vermeden te worden." Het Dept. LV wenst erop te wijzen dat ook dit een beperking voor landbouw betekent en dat hier dus eveneens billijke schadevergoedingen voor betrokken landbouwers tegenover dienen te staan. Anderzijds kan gesteld worden dat de zogenaamde onverharde molshoopsilo's steeds minder en minder voorkomen in de huidige landbouwpraktijk.

Art. 5:

In art. 5 worden handelingen opgesomd, waarvoor een toelating moet worden aangevraagd:

Art. 5, 7° het scheuren van grasland of het omzetten van grasland in akkerland

Art. 5, 8° het eerste diepploegen, diepwoelen en diepspitten (namelijk het scheuren van de ploegzool zonder dat bodem naar boven wordt gebracht en omgeploegd) van akkerland met andere woorden grondbewerking, dieper dan 30 cm

Het Dept. LV adviseert om deze beide artikels aan te passen als volgt:

Art. 5, 7°: schrappen omwille van principe van vrijheid van teeltkeuze in agrarisch gebied (HAG). In de omzendbrief HAG RO 2005/01 staat immers vermeld dat in HAG een vrijheid van teeltkeuze geldt (m.i.v. de reeds geldende beperkingen m.b.t. historisch permanente graslanden).

Art. 5, 8°: het eerste diepploegen, diepwoelen en diepspitten (namelijk het scheuren van de ploegzool zonder dat bodem naar boven wordt gebracht en omgeploegd) van akkerland, in gevallen waar deze grondbewerkingen, dieper dan 35 cm gaan. Aangezien het diepploegen, diepwoelen en diepspitten in de meeste gevallen slechts tot op een diepte van maximaal 35 cm gebeurt, adviseert het Dept. LV om art. 5, 8° op deze manier aan te passen.

p. 12 dossier

Ook wat in het dossier op p. 12 vermeld staat - nl. dat er in de toekomst mogelijks opgravingen zullen gebeuren om er voor te zorgen dat het aanwezige archeologische materiaal niet vernietigd of onherroepelijk verstoord wordt - betekent een mogelijke toekomstige negatieve impact op landbouw. Ook hier dienen dus billijke schadevergoedingen voor betrokken landbouwers tegenover te staan.

Conclusie

Onder bovenstaande voorwaarden, nl. een aanpassing van art. 3 en art. 5 van het MB en een garantie op billijke schadevergoedingen voor landbouwers, kan het Dept. LV een voorwaardelijk gunstig advies verlenen bij dit MB tot voorlopige bescherming van deze archeologische site. Het Departement wenst te benadrukken dat dit voorwaardelijk gunstige advies verleend wordt op voorwaarde dat de bepalingen uit de pachtwet of uit een andere overeenkomst gesloten met de gebruiker van het perceel gerespecteerd worden.

Behandeling van het advies:

- Wat betreft de opmerkingen over artikel 3:

Het Departement Landbouw en Visserij verwijst naar de beheersdoelstellingen. De beheersdoelstellingen geven richting aan, en vormen een kader voor toekomstig beheer (wat ook staat vermeld in het inhoudelijk dossier). In de beheersdoelstellingen staan geen absolute verbodsbepalingen.

- Wat betreft de opmerkingen over artikel 5:

Artikel 5 somt een aantal toelatingsplichtige handelingen op die het agentschap Onroerend Erfgoed mogelijk moeten maken te bekijken of de geplande ingrepen afbreuk doen aan de reden van de bescherming, aan de archeologische waarde van de site.

Met betrekking tot art.5, 8° vraagt het Departement Landbouw en Visserij om de diepte van de grondbewerking aan te passen tot een diepte dieper dan 35 centimeter in plaats van 30 centimeter. Dit wordt aangepast in het MB.

- Wat betreft de opmerking over eventuele toekomstige opgravingen en schadevergoedingen: wie de bodem van een archeologische site verstoort betaalt in principe de kosten voor het archeologisch onderzoek. Een archeologisch onderzoek kan vermeden worden door geen bodemingrepen uit te voeren die de beschermde archeologische site beschadigen. In welbepaalde gevallen kan een premie aangevraagd worden voor buitensporige directe kosten die voortvloeien uit verplichte archeologische opgravingen.

Conclusie: het advies heeft invloed op het ministerieel besluit. Het ministerieel besluit is als volgt aangepast: Art. 5. 8°: het eerste diepploegen, diepwoelen en diepspitten (namelijk het scheuren van de ploegzool zonder dat bodem naar boven wordt gebracht en omgeploegd) van akkerland met andere woorden grondbewerking dieper dan 35 cm.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Dilsen-Stokkem

Het advies werd gevraagd op 3 juli 2018.

Gemeente Dilsen-Stokkem

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht op 27 juli 2018 een gunstig advies uit over deze bescherming. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

Het college van burgemeester en schepenen geeft gunstig advies voor de voorlopige bescherming als archeologische site van de Romeinse vicus op het plateau 'De Kommel', uitgezonderd de delen gelegen op minder dan 50 meter van de Rijksweg of Stokkemmerbaan.

Behandeling van het advies:

De afbakening van de archeologische site is gebaseerd op een archeologisch waarderingsonderzoek. Het advies tot afbakening dat uit deze studie voortvloeide is door het agentschap overgenomen als uitgangspunt voor de bescherming. Het archeologisch bodemarchief dat wordt beschermd zit volledig ondergronds en is niet met het blote oog zichtbaar. In totaal grenzen er vier percelen onmiddellijk aan de Rijksweg en grenzen er drie percelen onmiddellijk aan de Stokkemmerbaan. Het agentschap geeft er de voorkeur aan om

deze archeologische site af te bakenen op perceelsniveau, omwille van de duidelijkheid naar eigenaars toe en om verwarring te vermijden. De percelen in kwestie zijn ook erg langgerekte percelen die een aanzienlijk deel van de archeologische site doorsnijden. Om die reden kunnen deze percelen niet zomaar uit de bescherming worden gehaald. De afbakening wordt dan ook niet aangepast.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 3 juli 2018.

De VCOE bracht op 23 augustus 2018 een gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

De commissie erkent aldus de archeologische erfgoedwaarde, maar benadrukt dat de site tevens een wetenschappelijke waarde vertegenwoordigt. Hiervoor verwijst de commissie naar het ministerieel besluit waarin wordt gesteld dat de informatiewaarde en het wetenschappelijk potentieel van de site hoog is. Het ministerieel besluit stelt verder dat het bodemarchief van de site de kans biedt op "zowel een grote contextuele gaafheid als een hoge toegankelijkheid voor verder archeologisch onderzoek". De commissie vraagt aldus de wetenschappelijke waarde in artikel 2 van het beschermingsbesluit op te nemen.

Wat de beschrijving van de archeologische waarde betreft, stelt de commissie vast dat verwezen wordt naar de principes van in situ en ex situ behoud. Aangezien dit een visie vertegenwoordigt met betrekking tot het behoud van archeologisch erfgoed, vraagt de commissie om deze paragraaf onder te brengen bij de beheerdoelstellingen in artikel 3 van het ministerieel besluit.

De commissie heeft verder enkele bemerkingen bij het inhoudelijk dossier:

- *De opgenomen omschrijving van de term 'vicus' is erg beknopt. Het ontbreken van een goede definitie is een ernstige tekortkoming.*
- *Er is een te beperkte vermelding van bronnen (slechts twee). Voor een uitgebreide bibliografie wordt doorverwezen naar de publicatie van De Winter en Wesemael uit 2014. Grote delen van het inhoudelijk dossier lijken bovendien letterlijk overgenomen uit dit rapport. De commissie vraagt om minstens bij deze passages een duidelijke referentie op te nemen.*
- *Sommige hypothesen lijken als waarheid geponeerd te worden, terwijl enige nuance op zijn plaats is. Bijvoorbeeld het situeren van het zwaartepunt van de Romeinse aanwezigheid in de tweede helft van de 2de en de 3de eeuw op basis van een overwicht van vondstmateriaal uit deze periode. Vondstmateriaal uit deze periode is echter gemakkelijker te herkennen en te dateren dan andere Romeinse vondsten en deze periode was de piek van de Romeinse consumptiemaatschappij. Ook de continuïteit tussen de Romeinse en de vroegmiddeleeuwse periode op basis van enkele vondsten uit de 4de eeuw is niet hard te maken.*

De commissie vraagt dan ook om het inhoudelijk dossier op deze punten na te kijken en te herwerken.

Behandeling van het advies:

- Wat betreft de opmerking van de commissie over de wetenschappelijke waarde:

Het Onroerenderfgoeddecreet definieert in artikel 2.1, 18° een beschermde archeologische site als "een archeologische site die voorlopig of definitief beschermd is overeenkomstig hoofdstuk 6". Een archeologische site is op zijn beurt gedefinieerd in hetzelfde artikel, 10° als "een onroerend goed dat ondergronds, aan de oppervlakte of onder water aanwezig is, met inbegrip

van de archeologische artefacten die er integrerend deel van uitmaken, van algemeen belang wegens de archeologische erfgoedwaarde". Het beschermen van een archeologische site kan dus enkel op basis van de archeologische erfgoedwaarde, aangezien dit het element is dat een onroerend goed tot archeologische site maakt. Dit in tegenstelling tot monumenten, cultuurhistorische landschappen en stads- en dorpsgezichten waarbij de erfgoedwaarde niet nader gespecificeerd wordt in de respectievelijke definities (artikel 2.1, 22°, 38°, 45°).

Bovendien is het wetenschappelijke aspect al afgedekt door de archeologische erfgoedwaarde zelf: archeologie wordt in het Onroerenderfgoeddecreet namelijk gedefinieerd als "*het bestuderen van overblijfselen en voorwerpen of een ander spoor van menselijk bestaan in het verleden, alsook de bestaansomgeving van de mens, waarvan het behoud en de bestudering bijdragen tot het reconstrueren van de bestaansgeschiedenis van de mensheid en haar relatie tot de natuurlijke omgeving en ten aanzien waarvan opgravingen, ontdekkingen en andere methoden van onderzoek betreffende de mensheid en haar omgeving betekenisvolle bronnen van informatie zijn*". Wetenschap en onderzoek zijn met name aspecten die inherent verbonden zijn aan archeologie en archeologische erfgoedwaarde.

- wat betreft de vraag van de commissie om de principes van in situ en ex situ behoud te verduidelijken in de beheersdoelstellingen:

De tekst in artikel 3 van het MB wordt wat dit betreft verduidelijkt door volgende toevoeging: *De bescherming als archeologische site beoogt in de eerste plaats een behoud in situ van de nog aanwezige archeologische sporen (het bodemarchief). Wanneer dit niet meer mogelijk is, moet er door middel van een opgraving steeds voor gezorgd worden dat het aanwezige archeologisch materiaal niet vernietigd of onherroepelijk verstoord wordt.*

- wat betreft de bemerking van de commissie over de beknopte omschrijving van de term 'vicus' en het ontbreken van een goede definitie:

Met de term vicus wordt bedoeld: een landelijke nederzetting met centrumfuncties voor de omgeving op religieus, economisch en/of administratief vlak. Dit is een definitie die is overgenomen uit de Onderzoeksbalans en staat ook zo omschreven in het inhoudelijk dossier. De huidige stand van het onderzoek laat een meer concrete definitie van dit type nederzetting niet toe. Het is een term die, naast *small town* en *agglomération secondaire*, door de moderne archeologie aan landelijke agglomeraties wordt gegeven, te onderscheiden van steden enerzijds en van de verspreide landelijke bewoning zoals de villae anderzijds. Waarschijnlijk werd de term ook al in de oudheid voor dergelijke nederzettingen gebruikt (in ons land Orolauno vicus voor Aarlen, Geminico vico voor Liberchies en de bewoners van een nederzetting in Theux noemden zich vicani, terug te vinden in de *Inscriptions Latines de Belgique*). Maar in welke mate die praktijk algemeen verbreid was is onduidelijk. Bij gebrek aan geschreven bronnen is ook maar weinig geweten over een mogelijk juridisch statuut.

Bij het bepalen van wat een vicus is/was, ligt de nadruk dan ook op criteria als ligging (langs land- en/of waterwegen), morfologie (overwegend lintbebouwing) en functie (agrarisch als arbeidsreserve voor de voornamelijk seizoensgebonden landbouwactiviteiten, centra voor artisanale productie, voor handel als marktplaats, en religieus). In het beschermingsdossier, onder 2.1.1, wordt daar ruimschoots aandacht aan besteed.

- wat betreft de bemerking van de commissie over de te beperkte vermelding van bronnen en het feit dat grote delen van het inhoudelijk dossier bovendien letterlijk lijken overgenomen uit dit rapport:

Dit dossier is op dezelfde manier opgemaakt als eerdere beschermingsdossiers archeologie, waaraan een studieopdracht is voorafgegaan. In opdracht van het agentschap Onroerend Erfgoed werd er door het studiebureau ARON een waarderend onderzoek uitgevoerd om de beschermingswaardigheid van de site na te gaan. Het voorliggend beschermingsdossier is

gebaseerd op het rapport van dit onderzoek, dat dus in opdracht van het agentschap werd gemaakt en waar het agentschap het gebruiksrecht van heeft. Dit staat ook vermeld onder punt 1.2. van het inhoudelijk dossier. Het is dan ook evident dat grote delen van het inhoudelijk dossier gebaseerd zijn op dit onderzoeksrapport en dat bepaalde passages ook letterlijk zijn overgenomen uit het rapport. Het rapport van ARON staat vermeld als bron, achteraan het inhoudelijk dossier. Bij deze verwijzing wordt ook uitdrukkelijk doorverwezen naar de bibliografie in het rapport. Een werk dat niet in deze bibliografie terug te vinden was is opgenomen als tweede referentie. De bibliografie is intussen uitgebreid met twee referenties die niet in het rapport van ARON voorkwamen. Er is ook een bijkomende verduidelijking opgenomen over het rapport van Aron (als uitgangspunt voor het inhoudelijk dossier) onder punt 1.2. van het inhoudelijk dossier.

- wat betreft de bemerking van de commissie over het feit dat sommige hypothesen als waarheid lijken geponeerd te worden, terwijl enige nuance op zijn plaats is. Bijvoorbeeld het situeren van het zwaartepunt van de Romeinse aanwezigheid in de tweede helft van de 2de en de 3de eeuw op basis van een overzicht van vondstmateriaal uit deze periode:

Bij gebrek aan voldoende munten is de chronologie van het aardewerk en de ruimtelijke verspreiding daarvan het alternatief om mee te werken. In dit verband lijkt de opmerking die door de commissie wordt gemaakt over het aardewerk een misverstand. 1ste- en 4de-eeuws aardewerk is evengoed herkenbaar als 2de- en 3de-eeuws, toch in de regio waartoe Dilsen-Stokkem behoort. 1ste-eeuws aardewerk is zelfs beter, dit wil zeggen nauwkeuriger, dateerbaar dan 2de- en 3de-eeuws. Bovendien mag, op basis van het vondstenmateriaal en de globale tendens van de ontwikkeling van de Gallo-Romeinse agrarische, productie -en handelseconomie in de 2de en eerste helft van de 3de eeuw, worden aangenomen dat ook de vicus van Dilsen-Stokkem in deze periode haar bloeiperiodes kent. Het zou vreemd zijn moest deze vicus zich anders ontwikkelen dan haar ommeland.

- wat betreft de bemerking van de commissie over het feit dat sommige hypothesen als waarheid lijken geponeerd te worden, terwijl enige nuance op zijn plaats is. Wat betreft de bemerking van de commissie dat de continuïteit tussen de Romeinse en de vroegmiddeleeuwse periode op basis van enkele vondsten uit de 4de eeuw niet is hard te maken:

Op basis van het onderzoek is het studie bureau Aron tot de conclusie gekomen dat er mogelijk een continuïteit is. Het agentschap heeft die stelling over genomen en is het daar ook mee eens. Ook een aantal nieuwe onderzoeken tonen aan dat, in tegenstelling tot wat er vroeger werd gedacht, toch wel bewoningscontinuïteit moet zijn geweest in de 4de eeuw. Continuïteit op een archeologisch site is natuurlijk voor interpretatie vatbaar. De vroeg-Romeinse vici blijven niet op dezelfde wijze voortbestaan in de laat-Romeinse tijd. Soms zijn er wel artisanale activiteiten, blijft een cultusplaats of een thermencomplex in gebruik en vaak verschijnt een versterking op de plek van de voormalige vicus of in de onmiddellijke nabijheid ervan. Het zijn wellicht die laat-Romeinse versterkingen, in ruïne, die op de eerste plaats in de vroege middeleeuwen de aandacht getrokken hebben en niet de oude, vroeg-Romeinse vici. De Merovingische graven in het puinveld van de vicus horen wellicht bij een landelijke nederzetting in de onmiddellijke nabijheid of bij een aanwezigheid in het verdwenen castellum. Bovenstaande zal worden aangevuld in het inhoudelijk dossier.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en of het beschermingsbesluit werden als volgt aangepast:

- artikel 3 van het ministerieel besluit werd verduidelijkt rond het principe van in situ en ex situ behoud
- de omschrijving van een vicus werd verduidelijkt in het inhoudelijk dossier
- de context van het rapport van Aron en het gebruik van dit rapport werd verduidelijkt in het inhoudelijk dossier

- de problematiek van de continuïteit in de 4de eeuw werd verduidelijkt in het inhoudelijk dossier.

1.4. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit werden aangepast.